

Latvijas Republikas
Tiesībsargs

**Tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana tiesas sēdēs,
izmantojot videokonferenci**

Rīga, 2015

Ievads	
1. Tiesībsarga kompetence.....	3
Tiesībsarga izvirzītais mērķis.....	4
Veiktie pasākumi.....	4
2. Videokonferences izmantošanas tiesiskais regulējums.....	4
Tieslietu ministrijas un Tiesu administrācijas veiktie pasākumi.....	6
3. Tiesības uz taisnīgu tiesu.....	7
Tiesības uz taisnīgu tiesu – tiesības būt klāt tiesas sēdē.....	8
Tiesības uz taisnīgu tiesu – tiesības uz advokātu.....	8
4. Videokonferenču izmantošana ieslodzījuma vietās.....	10
5. Tiesu aptauja.....	13
6. Tiesībsarga birojā saņemto individuālo sūdzību saturs.....	15
7. Secinājumi un ieteikumi.....	16

Ievads

Videokonferences iekārtas Latvijas tiesās un ieslodzījuma vietās tika uzstādītas Latvijas un Šveices sadarbības programmas individuālā projekta „Tiesu modernizācija Latvijā” ietvaros, ko īstenoja Tiesu administrācija sadarbībā ar Latvijas Republikas Augstāko tiesu, Tieslietu ministriju, Ieslodzījumu vietu pārvaldi un Valsts tiesu ekspertīžu biroju no 2009.gada līdz 2013.gada nogalei. Kopumā projekta laikā tika iegādātas un uzstādītas 94 videokonferenču (58 tiesas zālēs un 16 ieslodzījumu vietu zālēs) un 308 skaņu ierakstu iekārtas, kā arī iegādātas 7 videokonferenču mobilās iekārtas.¹

Šī projekta ietvaros īstenoja vairākas aktivitātes, kuru mērķis bija paaugstināt tiesu darbības efektivitāti, uzlabot tiesu informācijas un pakalpojumu pieejamību, kā arī saziņu ar tiesu. Papildus tiesu un ieslodzījumu vietu aprikošanai ar modernajām tehnoloģijām, projekts paredzēja pilnveidot elektronisko dokumentu apriti, uzlabot tiesu izmaksu pārvaldību un tiesu informācijas pakalpojumu pieejamību, uzlabot tiesvedības procesa efektivitāti, kā arī veikt citas aktivitātes.

2012.gada 25.oktobrī pētījumu centrs SKDS veica socioloģisko aptauju Latvijas – Šveices sadarbības programmas individuālā projekta „Tiesu modernizācija Latvijā Nr.CH01 ietvaros”, kuras laikā tika noskaidrota Latvijas iedzīvotāju attieksme pret tiesām un tiesu modernizāciju, kā arī veikta tiesnešu un tiesu darbinieku aptauja, lai noskaidrotu viņu informētību par projektu „Tiesu modernizācija Latvijā”.² No aptaujas rezultātiem redzams, ka 2012.gadā gandrīz puse (48%) no aptaujātajiem iedzīvotājiem nebija informēti par tiesu modernizācijas projektu, bet tajā pašā laikā vairums (92%) pauda atbalstu tiesu modernizācijas pasākumiem, izmantojot modernās tehnoloģijas. Savukārt no tiesnešu un tiesas darbinieku aptaujas izriet, ka 86% bija informēti par Tiesu modernizācijas projektu, kā arī 96% atbalstīja modernizācijas pasākumus, saredzot gan pozitīvos aspektus, gan identificējot negatīvos un sniedzot konkrētus ierosinājumus gan tiesiskā regulējuma pilnveidošanai, gan norādot uz nepieciešamību nodrošināt darbinieku apmācību.

1. Tiesībsarga kompetence

Tiesībsarga mērķis ir veicināt cilvēktiesību aizsardzību un sekmēt, lai valsts vara tiktu īstenota tiesiski, lietderīgi un atbilstoši labas pārvaldības principam. Tiesības uz taisnīgu tiesu ir vienas no būtiskākajām pamattiesībām, jo no šo tiesību pienācīgas nodrošināšanas lielā mērā ir atkarīga arī pārējo cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzība.

Videokonferences iekārtas tiek izmantotas gadījumos, kad lietas dalībnieks nespēj ierasties tiesā, piemēram, atrodas ārstniecības iestādē vai citā pilsētā, vai pat citā valstī. Savukārt ieslodzījumu vietas tika aprīkotas ar videokonferenču iekārtām ar mērķi samazināt nepieciešamību konvojēt ieslodzītos uz tiesu un apsargāt tos tiesas sēdes laikā. Šobrīd normatīvais regulējums pieļauj lietas izskatīšanu nodrošināt videokonferences režīmā gan kriminālprocesā, gan civilprocesā, gan administratīvajā procesā. No statistikas datiem redzams³, ka videokonferenču izmantošana tiesās, ieslodzījumu vietās un citās institūcijās ar katru gadu pieaug un tas nozīmē, ka personu, kuras tiesas procesā iesaistās un savas tiesības realizē, atrodies ārpus tiesas zāles, skaits pieaug. Tādējādi no cilvēktiesību viedokļa būtiski

¹ Informācija iegūta <https://tiesas.lv/aktualitates/noslegusies-latvijas-un-sveices-sadarbibas-programmas-projekta-tiesu-modernizacija-latvija-istenosan-4718>

² Informācija par aptaujas rezultātiem pieejama: http://www.ta.gov.lv/UserFiles/skds_prezentcija_09_10_2012.pdf

³ Tiesu administrācijas 04.03.2015. atbildes vēstule Nr1-18.1/260 tiesībsargam.

raudzīties, vai personām, kuras tiek uzklauskātas tiesas procesā attālināti, tiek nodrošinātas visas no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošās garantijas.

Tiesībsargs sākotnēji, uzsākot pētīt jautājumu par videokonferenču izmantošanu tiesvedībā, galvenokārt pievērsās ieslodzīto personu tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas aspektiem, tomēr tiekoties ar tiesnešiem un tiesu darbiniekiem, videokonferenču izmantošanā tika apzināti arī citi aspekti, kas var ietekmēt ikviena lietas dalībnieka tiesības uz taisnīgu tiesu, procesā piedaloties videokonferences režīmā.

Tiesībsarga izvirzītais mērķis

Atbilstoši savai kompetencei tiesībsargs izvirzīja mērķi - iepazīties ar videokonferenču iekārtu izmantošanu Ieslodzījumu vietu pārvaldes struktūrvienībās un tiesās, apkopot iegūto informāciju, identificēt iespējamus riskus tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanā un sniegt rekomendācijas atbildīgajām institūcijām, lai savlaicīgi un preventīvi novērstu iespējamus tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumus, kā arī papildus informētu sabiedrību par tiesību uz taisnīgu tiesu efektīvu izmantošanu videokonferences režīmā.

Veiktie pasākumi

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi tika veikta Latvijas normatīvo aktu izpēte, aplūkoti atsevišķi Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi, organizēti atsevišķu ieslodzījumu vietu apmeklējumi, notika tikšanās ar tiesnešiem, tika iegūta informācija no visām tiesām, izmantojot aptaujas anketu, kā arī saņemta informācija no Tiesu administrācijas, Ieslodzījumu vietu pārvaldes un Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas.

2. Videokonferences režīma izmantošanas tiesiskais regulējums

Šobrīd spēkā esošais normatīvais regulējums pieļauj videokonferences režīmu tiesā izmantot gan administratīvajā tiesvedībā, gan vispārējās jurisdikcijas tiesvedībā (krimināllietās un civillietās). Tālāk tiks aplūkots procesuālais tiesvedības normatīvais regulējums katrā procesā atsevišķi.

- 1) Administratīvā procesa likuma 204.panta septītā daļa paredz, ka: *„Tiesa (tiesnesis) var noteikt, ka procesuālās darbības tiesas sēdē tiek veiktas, izmantojot videokonferenci, ja procesa dalībnieks, liecinieks vai eksperts tiesas sēdes laikā atrodas citā vietā un nevar ierasties tiesas sēdes norises vietā.”* Administratīvā procesa likuma 210.pants sniedz videokonferences norises skaidrojumu: *„Videokonferences gadījumā procesuālās darbības tiesas sēdē tiek veiktas, izmantojot tehnisko līdzekli — attēlu un skaņas pārraidi reālajā laikā. Procesuālo darbību veikšana, izmantojot videokonferenci, notiek šajā likumā administratīvo lietu iztiesāšanai noteiktajā kārtībā.”* Administratīvā procesa likuma 268.panta 4.punkts paredz, ka tiesas sēde ir jāatliek, ja *„saskaņā ar tiesas (tiesneša) lēmumu lietas iztiesāšanā vai konkrētas procesuālās darbības veikšanā izmantojama videokonference, bet tehnisku iemeslu dēļ tas nav iespējams.”*
- 2) Latvijas Administratīvo pārkāpumu likuma 289.⁷ panta devītā daļa paredz, ka: *„Tiesa vai tiesnesis var noteikt, ka procesuālās darbības tiesas sēdē tiek veiktas, izmantojot*

videokonferenci, ja procesa dalībnieks, liecinieks vai eksperts tiesas sēdes laikā atrodas citā vietā (nevis tiesas sēdes norises vietā). Videokonferences gadījumā procesuālās darbības tiesas sēdē tiek veiktas, izmantojot attēlu ierakstu reālajā laikā.”

- 3) Kriminālprocesa likuma 140.panta pirmā daļa paredz, ka: „Procesa virzītājs procesuālo darbību var veikt, izmantojot tehniskos līdzekļus (telefonkonference, videokonference), ja to prasa kriminālprocesa intereses.” Minētā panta otrā daļa paredz, ka: „*Procesuālās darbības gaitā, izmantojot tehniskos līdzekļus, jānodrošina, lai dažādās telpās vai ēkās esošie procesa virzītājs un personas, kuras piedalās procesuālajā darbībā, cits citu varētu dzirdēt telefonkonferences laikā, kā arī **dzirdēt un redzēt — videokonferences laikā.***” Kriminālprocesa likuma 382.panta paredz, ka: „*Kriminālprocesa ietvaros procesa virzītājs izvēlas un veic procesuālās darbības, lai nodrošinātu kriminālprocesa mērķa sasniegšanu pēc iespējas ātrāk un ekonomiskāk. Ja nepieciešams un ja to prasa kriminālprocesa intereses, procesuālo darbību var veikt, izmantojot tehniskos līdzekļus (telefonkonference, videokonference) šā likuma 140.pantā noteiktajā kārtībā.*” Kriminālprocesa likuma 491.panta 9.punkts paredz, ka tiesnesis, sagatavojot krimināllietu iztiesāšanai tiesas sēdē, izlemj jautājumu par tehnisko līdzekļu izmantošanu tiesas sēdē.
- 4) Civilprocesa likuma 55.panta 5¹ punkts paredz, ka nosūtot lietas dalībniekam pavēsti, jābūt norādītam, ka tiks izmantota videokonference. Civilprocesa likuma 108.panta pirmā daļa paredz, ka „(...) Liecinieku var noprotināt, arī izmantojot videokonferenci tiesā pēc liecinieka atrašanās vietas vai šim nolūkam speciāli aprīkotā vietā. CPL 122.panta pirmā daļa paredz, ka „(...) Ekspertu var noprotināt, arī izmantojot videokonferenci tiesā pēc eksperta atrašanās vietas vai šim nolūkam speciāli aprīkotā vietā.” CPL 149.panta trešās daļas 6.punkts paredz, ka „sagatavojot lietu iztiesāšanai, tiesnesis izlemj lietas dalībnieku lūgumus par personu piedalīšanos lietas iztiesāšanā, izmantojot videokonferenci”. Civilprocesa likuma 154.panta 2.punkts paredz, ka atklājot tiesas sēdi, tiek paziņots arī par tiesas noteikto pārstāvi videokonferences norisei. Civilprocesa likuma 210.panta pirmās daļas 5.punkts paredz, ka tiesai ir tiesības atlikt lietas izskatīšanu, ja persona nespēj piedalīties tiesas sēdē, izmantojot videokonferenci, tehnisku vai citu no tiesas neatkarīgu iemeslu dēļ.

Vērtējot šā brīža tiesisko regulējumu, jānorāda, ka procesuālās normas attiecībā uz videokonferences izmantošanu dažādos procesos ir atšķirīgas. Normatīvais regulējums ietver skaidrojumus par to, kas ir videokonference - attēlu un skaņas pārraide reālajā laikā; attēlu ieraksts reālajā laikā; procesuālā darbība, kuras laikā var dzirdēt un redzēt, tomēr nav saprotams, kādēļ likumdevējs nav izvēlējis vienotu videokonferences termina definīciju. Savukārt Civilprocesa likumā vispār nav videokonferences skaidrojuma.

Administratīvā procesa likumā ir noteikts kritērijs, ka videokonferenci var izmantot, ja persona tiesas sēdes laikā atrodas citā vietā un nevar ierasties tiesas sēdes norises vietā. Administratīvā pārkāpuma kodeksa normās papildus jau iepriekš minētajam kritērijam norādīts, ka „*Videokonferences gadījumā procesuālās darbības tiesas sēdē tiek veiktas, izmantojot attēlu ierakstu reālajā laikā.*” Kriminālprocesa likumā tehnisko līdzekļu izmantošana pieļaujama, ja tas nepieciešams kriminālprocesa interesēs, kā arī likumā skaidri noteikts, ka videokonferences laikā procesa dalībniekiem ir vienam otru jādzird un jāredz. Nevienā no iepriekš minētajiem procesuālajiem likumiem, izņemot Civilprocesa likumu, nav paredzēts, ka lietas dalībniekam ir tiesības lūgt viņa uzklaušāšanu videokonferences režīmā.

Attiecībā uz normatīvā regulējuma pilnveidi jānorāda, ka tikai Civilprocesa likumā ir skaidri noteikts, ka tiesa procesa dalībnieku, nosūtot pavēsti, informē par to, ka procesā tiks izmantota videokonference, kas savukārt citos procesos nav noteikts. Norāde par videokonferences izmantošanu būtu jāparedz arī citos procesuālajos likumos, jo sevišķi ņemot vērā to, ka videokonferences izmantošana galvenokārt ir tiesas rīcības brīvības izvēle.

Tāpat jānorāda, ka tikai Civilprocesa likumā ir paredzētas tiesas tiesības atlikt tiesas sēdi, ja persona nespēj piedalīties tiesas sēdē, izmantojot videokonferenci, tehnisku vai citu no tiesas neatkarīgu iemeslu dēļ. Savukārt citos procesuālajos likumos šādas tiesības nav noteiktas.

Normatīvajā regulējumā nav skaidru kritēriju (nosacījumu), kādos gadījumos tiesvedībā videokonference var tikt izmantota. Iespējams, šādu kritēriju esamība ļautu lietas dalībniekiem lemt par savu tiesību izmantošanu (pieteikt lūgumus un iesniegt argumentus, kādēļ viņš vēlas tiesvedībā piedalīties videokonferences režīmā, vai tieši pretēji, celt pamatotus iebildumus situācijā, ja lietas izskatīšanai videokonferences režīmā nepiekrīt).

Tādējādi var izdarīt secinājumu, ka **tiesiskais regulējums vērsts uz to, ka ikvienā gadījumā tiesnesim atbilstoši konkrētas lietas faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem ir jāizvērtē, vai lietas iztiesāšanā ir pieļaujama videokonferences izmantošana**, kas pēc savas būtības vērtējams pozitīvi, tomēr būtu nepieciešama diskusija par iespējamu tiesiskā regulējuma pilnveidošanu - vērtējot nepieciešamību normatīvajā regulējumā ietvert skaidru videokonferences definīciju, kā arī diskutējot par to, kuros procesos būtu nepieciešams noteikt konkrētus kritērijus videokonferences rīkošanai, kuros tiesa pati izvēlētos rīkot videokonferenci un kuros tiesai būtu pienākums rīkot videokonferenci. Pieļaujot, ka vienveidīgas tiesu prakses nodrošināšanai būtu pietiekami arī ar vadlīniju izstrādi, kuru mērķis būtu noteikt, kādos gadījumos videokonferences rīkošana būtu vai nebūtu pieļaujama, kādi kritēriji būtu jāņem vērā atbilstoši cilvēktiesību standartam (identificējot videokonferences rīkošanai legīmos mērķus).

Tieslietu ministrijas un Tiesu administrācijas veiktie pasākumi

Lai nodrošinātu un veicinātu videokonferenču izmantošanu tiesās, Tieslietu ministrija 2013.gada 12.jūnijā ir izdevusi iekšējos noteikumus Nr.1-2/14 „Videokonferences iekārtas rezervēšanas un lietošanas kārtība tiesvedības procesā”, kas nosaka kārtību, kādā rezervē, sagatavo un lieto videokonferences iekārtu tiesas sēžu zālē vai citā telpā, kas aprīkota ar videokonferences iekārtu, vai pārvietojamo videokonferences iekārtu, ja procesuālo darbību veikšanai un tiesvedības procesa nodrošināšanai izmanto videokonferenci. Minētajos noteikumos aprakstītas darbības, kas jāveic rajonu (pilsētas) tiesu un apgabaltiesu, Tieslietu ministrijas, Ieslodzījumu vietu pārvaldes, Tiesu administrācijas un Valsts tiesu ekspertīžu biroja darbiniekiem, sagatavojot videokonferences iekārtu un to lietojot.

2014.gada 24.septembrī Tieslietu ministrija, konstatējot, ka tiesu aktivitāte videokonferenču izmantošanā ir bijusi ļoti atšķirīga, ir nosūtījusi vēstuli Nr.1-22/3664 visiem rajonu (pilsētas) tiesu un apgabaltiesu priekšsēdētājiem „Par videokonferences izmantošanu civilprocesā” ar aicinājumu tiesnešiem aktīvāk izmantot videokonferences piedāvātās iespējas, lai veicinātu tiesu pieejamību, jo īpaši ņemot vērā uzsākto lietu nodošanu no Rīgas reģionu tiesām, kā arī veicinātu gan procesa dalībnieku laika, gan izdevumu ekonomiju.

Tiesu administrācija ir norādījusi, ka, lai nodrošinātu efektīvu videokonferenču izmantošanu, projekta ietvaros tiesu un ieslodzījuma vietu darbiniekiem ir notikušas apmācības par videokonferenču izmantošanas iespējām un arī turpmāk tiek plānots periodiski veikt šādas apmācības. Kā izriet no publiski pieejamās informācijas, Tiesu administrācija 2015.gada 30.martā ir noslēgusi līgumu ar SIA „Baltijas datoru akadēmiju”, kurā paredzēts

sagatavot video konferences un skaņas iekārtu lietotāju apmācību programmu, sagatavot apmācību materiālus un veikt lietotāju (iestāžu darbinieku un tiesnešu) apmācību.⁴

Attiecībā uz iespējamām problēmām, kas saistās ar videokonferenču tehnisko nodrošinājumu, Tiesu administrācija tiesībsargu ir informējusi, ka Tiesu informācijas sistēmā ir izstrādāti papildinājumi, izveidojot videokonferences pieteikšanas un administrēšanas funkcionalitāti, kas nākotnē nodrošinās savlaicīgu videokonferences pieteikšanu starp iestādēm, tai skaitā, Ieslodzījumu vietu pārvaldi. Funkcionalitātes ieviešana uzlabos videokonferenču pieteikšanas procesu. Iestādes atbildīgajai personai būs tiesības skatīt videokonferenču pieteikumu datus, reģistrēt jaunu videokonferenču pieteikumus, skatīt visu stacionāro un mobilo videokonferenču iekārtu kalendārus un veikt datu meklēšanu kalendāros pēc noteiktiem datu atlasē kritērijiem, kā arī apstiprināt vai, norādot iemeslu, noraidīt videokonferences pieteikumu.

Tiesu administrācijas apkopotie statistikas dati⁵ liecina par to, ka ar katru gadu videokonferences lietu izskatīšanā tiek izmantotas arvien vairāk, tomēr tiesībsarga ieskatā **atbildīgā ministrija videokonferenču ieviešanā nav veikusi sistēmiskus un konkrētus pasākumus, lai veicinātu videokonferenču izmantošanu tiesās un ieslodzījumu vietās.**

3. Tiesības uz taisnīgu tiesu

Satversmes 92.pants nosaka, ka „*Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.*”

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk-Konvencijas) 6.pants paredz, ka:

„*Ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības krimināllietā pamatoību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā ar likumu noteiktā tiesā. Tiesas spriedumu jādara publiski zināmu, taču preses un publikas klātbūtne procesā var tikt pilnībā vai daļēji aizliegta tikumisku apsūdzējam, sabiedriskās kārtības vai valsts drošības interesēs tādā demokrātiskā sabiedrībā, kur to prasa nepilngadīgo intereses vai procesa dalībnieku privātās dzīves aizsardzība, vai arī tajā apmērā, kuru tiesa uzskata par absolūti nepieciešamu īpašos apstākļos, kad atklātība apdraudētu taisnīguma intereses.*

2. *Ikviens, kas tiek apsūdzēts noziegumā, tiek uzskatīts par nevainīgu, kamēr viņa vaina netiek pierādīta saskaņā ar likumu.*

3. *Ikvienam, kas tiek apsūdzēts noziegumā, ir sekojošs tiesību minimums:*

- a) *tikt nekavējoties informētam, viņam saprotamā valodā un detalizēti, par viņam izvirzītās apsūdzības raksturu un iemeslu;*
- b) *uz attiecīgu laiku un līdzekļiem, lai sagatavotu savu aizstāvību;*
- c) *aizstāvēt sevi pašam vai saņemt paša izvēlētu juridisku palīdzību, vai, ja trūkst līdzekļu, lai segtu izdevumus par šo juridisko palīdzību, saņemt to par velti, ja tas nepieciešams taisnīguma interesēs;*
- d) *uz apsūdzības liecinieku nopratināšanu vai nopratināt tos pašam un pieprasīt aizstāvības liecinieku klātbūtni un nopratināšanu tajos pašos apstākļos kā apsūdzības lieciniekus;*

⁴ Informācija iegūta: http://www.ta.gov.lv/UserFiles/Faili/ligums_BDA.pdf

⁵ Tiesu administrācijas 04.03.2015.atbildes vēstule Nr.1-18.1/260 sniegtais videokonferenču lietošanas statistikas pārskats par 2013. un 2014.gadu.

e) uz bezmaksas tulka pakalpojumiem, ja viņš nesaprot tiesā lietoto valodu vai nerunā tajā.”

Jēdziens taisnīga tiesa ietver divus aspektus, proti „*taisnīga tiesa*” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un „*taisnīga tiesa*” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā šī lieta tiek skatīta. Līdz ar to tiesību uz taisnīgu tiesu elementus var iedalīt institucionālajos (piem., tiesu sistēmas neatkarība utt.) un procesuālajos (piem., pieeju tiesai un pušu vienlīdzību tiesas procesā, noteiktām personu grupām adekvātu pieeju advokātam vai tulkam, fiziska klātbūtne tiesas sēdē, mutiska lietas izskatīšana utt.). Tāpat jānorāda, ka Konvencijas mērķis ir garantēt nevis teorētiskas vai iluzoras, bet gan praktiskas un reālas tiesības.

Aplūkojot tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanu, izmantojot iespēju personu uzklaut videokonferences režīmā, tiesībsarga ieskatā vislielākā uzmanība pievēršama tieši procesuālajiem principiem un garantijām, kas izriet no Satversmes 92.panta un Konvencijas 6.panta. Sākotnēji noskaidrojot, vai personas attālināta uzklautīšana (neatrodies tiesas zālē) ir atbilstoša Konvencijai, kā arī pievēršoties tik būtiskam aspektam, kā personas tiesībām uz efektīvu aizstāvību.

Tiesības uz taisnīgu tiesu - tiesības būt klāt tiesas sēdē

Tiesības uz taisnīgu tiesu ietver tiesības būt klāt tiesas sēdē, kas sevī ietver personas tiesības būt savlaicīgi un pienācīgi informētai par tiesas sēdes norises laiku un vietu un tiesības ierasties uz tiesas sēdi un pilnvērtīgi piedalīties tiesas sēdē veiktajās procesuālajās darbībās pašai vai ar pārstāvja palīdzību. Šī fundamentālā iespēja, jo īpaši aktuāla un būtiska ir krimināllietās, jo tā ir cieši saistīta ar apsūdzētās personas tiesībām aizstāvēt sevi pašam. Tostarp apsūdzētā tiesības efektīvi piedalīties krimināllietas iztiesāšanā ietver ne tikai tiesības būt klāt, bet arī tiesības dzirdēt tiesas sēdi un sekot tai līdzī.⁶ Minētās tiesības ir attiecināmas arī uz citiem tiesvedības procesiem.

No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izriet, ka personas uzklautīšana lietā ir pieļaujama ar videokonferences starpniecību un tas nekādā veidā nav pretrunā Konvencijas prasībām, tomēr katrā gadījumā tiesai būtu jānorāda uz izvēlēto pasākuma leģitīmo mērķi, kā arī videokonferences izmantošanai jābūt saderīgai ar prasībām par taisnīgu tiesu, kuras izriet no Konvencijas 6.panta.⁷

No minētā izriet, ka tiesai ikvienā gadījumā būtu rūpīgi jāizvērtē videokonferences izmantošanas iespējas gan tajās situācijās, kad videokonferences izmantošana tiek nozīmēta pēc lietas dalībnieka lūguma, lai tiktu ievērotas arī citu lietas dalībnieku tiesības, gan situācijās, kad tiesa citu objektīvu iemeslu dēļ ir izlēmusi izmantot videokonferenci (piemēram, lai nodrošinātu lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā u.c.)

Tiesības uz advokātu

Tiesības uz advokāta palīdzību ir Satversmes 92.panta pirmajā teikumā ietverta tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas instruments un neatņemama sastāvdaļa. Ikviens tiesības uz advokātu, pirmkārt, ietver tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību un, otrkārt, valsts pienākumu šādu palīdzību sniegt personām, kuras pašas nevar to atļauties. Ikviens noziedzīgā

⁶Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006.gada 5.oktobra sprieduma lietā „*Marčello Viola pret Itāliju*” 53.punkts.

⁷Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006.gada 5.oktobra sprieduma lietā „*Marčello Viola pret Itāliju*” 63 – 77.punkts.

nodarījumā apsūdzētais ir tiesīgs saņemt *efektīvu* bezmaksas kvalificētu juridisko palīdzību, ja viņam trūkst līdzekļu tās apmaksai. Tādas tiesības ir arī jebkurai mazturīgai personai visās lietās, kurās noteikta obligāta pārstāvība vai to prasa tiesvedības intereses (iespējamais lietu seku smagums un procesa sarežģītība).⁸ Personai ir tiesības brīvi izvēlēties aizstāvi vai pārstāvi dažādās lietās un no iespējami plašāka kvalificētu juristu loka. Krimināllietās aizstāvību nodrošina zvērināti advokāti, savukārt citos procesos personām ir tiesības izvēlēties pārstāvi arī no citu personu loka.

Atbilstoši tiesību uz taisnīgu tiesu garantijām, ikvienai personai ir tiesības uz attiecīgu laiku un līdzekļiem, lai sagatavotu savu aizstāvību, tostarp izmantojot kvalificētu juridisko palīdzību. Apsūdzētai personai ir jābūt nodrošinātai iespējai apspriesties ar savu aizstāvi, gatavojot savu aizstāvības pozīciju.⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā praksē ir norādījusi, ka tiesības izmantot juridisko palīdzību, iegūst īpašu nozīmi, ja lietas dalībnieks tiesas procesā piedalās ar videokonferences starpniecību.¹⁰ Apsūdzētā tiesības sazināties ar savu advokātu, to nedzirdot trešajām personām, ir viena no pamata prasībām taisnīgas tiesas nodrošināšanai demokrātiskā sabiedrībā un izriet no Konvencijas 6.panta 3.punkta c) apakšpunkta. Šajā ziņā jāuzsver, ka Konvencijas nolūks ir „garantēt nevis teorētiskas vai iluzoras, bet gan praktiskas un efektīvas tiesības”, kas nozīmē, ka advokāta iecelšana vai nozīmēšana vien nenodrošina, ka palīdzība, ko viņš var sniegt apsūdzētajam, būs efektīva. Būtiski ir nodrošināt, lai personai lietas izskatīšanā piedaloties videokonferences režīmā, tiktu nodrošināta iespēja konfidenciali sazināties ar savu juridiskās palīdzības sniedzēju.

Latvijas Zvērinātu advokātu padome sniedzot savu viedokli par aizstāvības lomu tiesas procesa laikā, izmantojot videokonferences režīmu, uzmanību galvenokārt vēršusi uz iespējamiem riskiem kriminālprocesa tiesvedībā.

Latvijas Zvērinātu advokātu padome savā atbildes vēstulē tiesībsargam ir norādījusi uz Advokatūras likuma 6.panta 4.punktu, kas nosaka, ka „*Aizliegts kontrolēt, arī izmantojot šā panta 3.punktā minētos procesuālos līdzekļus, advokātu juridiskās palīdzības sniegšanai izmantojamās informācijas sistēmas un sakaru līdzekļus, arī elektroniskos, noņemt informāciju no tiem un iejaukties to darbībā (...).* „Nopratinot personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību, videokonferences režīmā ir jāapsver, vai procesā tiks ievēroti tiešuma un lietas mutiskuma principi, kā arī jāņem vērā, ka procesa virzītājs un lietas dalībnieki caur videokonferences režīmu saņemto informāciju var uztvert nepilnīgi un nepareizi. Tādējādi, kolēģijas ieskatā, pastāv apdraudējums personas tiesībām uz taisnīgu tiesu un pārstāvības konfidencialitātes nodrošināšanas aspektā”.¹¹

„Praktizējoši zvērināti advokāti ir norāda, ka krimināllietās bieži tiek izmantota videokonference ar apsūdzēto. Viņuprāt, procesa gaitā ir būtiski, lai procesa virzītājs dotu laiku un iespēju advokātiem un personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību vai pārstāvību, konfidenciali sazināties pirms tiesas sēdes, un vismaz saskaņojot aizstāvības vai pārstāvības pozīciju. Tomēr tiek norādīts, ka šādas klienta tiesības tikt pirms tiesas sēdes un sniegt juridisko palīdzību bez trešo personu klātbūtnes tiesības nav *ekspresis verbis noteiktas Kriminālprocesa likumā*. Zvērinātu advokātu kolēģija norādījusi, ka šādas iespējas došana būtu jānosaka imperatīvi ar normatīvo aktu un šādu procesuālo darbību veikšana nevar tikt padarīta par īpašu procesa virzītāja „labvēlību””.¹²

⁸ Satversmes tiesas 23.06.2003. spriedums lietā Nr.2003-04-01 5.punkts.

⁹ Skat., piem., Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1978.gada 12.jūlija lēmumu lietā „*Bonzi v. Switzerland*” (pieteikuma Nr. 7854/77)

¹⁰ Skat., piem., Eiropas Cilvēktiesību tiesas 14.03.2013. spriedums lietā „*Krilovs pret Krieviju*” (pieteikuma Nr. 36697/03) 47.punkts.

¹¹ Latvijas Zvērinātu advokātu padomes 20.02.2015. vēstule Nr.1-31-548 tiesībsargam.

¹² Turpat.

Zvērinātu advokātu padome norādījusi, ka „procesa virzītājs noskaidro apsūdzētā viedokli par lietas izskatīšanu videokonferences režīmā un gadījumos un, ja persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību atsakās no lietas izskatīšanas šādā režīmā, tās viedoklis tiek ņemts vērā un persona tiek konvojēta uz tiesas namu. Tādējādi, Latvijas Zvērinātu advokātu padomes ieskatā tiek ievērotas Konvencijas 6.panta pirmā daļas un trešās daļas d.punkta prasības. Videokonferences režīms lielākoties tiek izmantots skatot jautājumus par drošības līdzekļa – apcietinājuma turpmāku piemērošanu. Advokāti norāda, ka tiesas sēdēs, kurās notiek krimināllietas iztiesāšana, videokonference parasti netiek piemērota.”¹³

„Videokonferences režīma izmantošanai krimināllietās jo īpaši būtu jāpievērš uzmanība tam, kā tiek uzglabāti un apstrādāti videokonferences rezultātā iegūtie dati (ieraksts) starp advokātu un personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību; vai tiek ievērota klienta un advokāta konfidencialitātes saziņas princips un videoieraksts nevar tikt izmantots pretēji klienta interesēm. Tāpat būtu jāpievērš uzmanība, vai advokātam un klientam tiek dotas tiesības palikt bez trešo personu klātbūtnes, tajā skaitā bez tiesu sēžu sekretāra, kas tehniski nodrošina ierakstu; vai advokāta un klienta sarunas nevar noklausīties aiz tiesas sēžu zāles durvīm pārējie lietas dalībnieki. Nav pilnībā novērsta šaubas par to, vai pirmstiesas izmeklēšanas iestādēm un prokuratūrai nav piekļuves videokonferences ierakstam, kā arī cik ilgi tehniski drošos apstākļos šie dati tiek uzglabāti.” Zvērinātu advokātu padome norādījusi, ka jebkādu advokāta un klienta saziņas kontroli aizliedz kā advokāta procesuālās imunitātes normas (Advokatūras likuma 6.pants), tā arī Kriminālprocesa likuma 122.panta pirmās daļas 3.punkts, kas aizliedz kontrolēt advokāta juridiskās palīdzības sniegšanai izmantojamās informācijas sistēmas un sakaru līdzekļus, ņemot informāciju no tiem un iejaukties to darbībā.”¹⁴

Tajā pašā laikā Zvērinātu advokātu padome norādījusi, ka problemātiska situācija ir lietās, kurās tiek realizēta valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība. Saskaņā ar Juridiskās palīdzības administrācijas lēmumu juridiskās palīdzības pieprasītājam/saņēmējam, kurš atrodas ieslodzījuma vietā, konsultācija tiek paredzēta ieslodzījuma vietā. Līdz ar to ieslodzītājam ir iespēja izrunāt ar lietu saistītos jautājumus divatā, nepastarpināti tiekoties. Tomēr videokonference ir ekonomiski izdevīgāka, jo ieslodzījuma vietas apmeklējums valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanas gadījumā vērtējams vairāk kā simbolisks, nevis reāla samaksa par ieguldīto darbu.

Zvērinātu advokātu kolēģija norādījusi uz iespējamiem pārkāpumiem kriminālprocesā, kur aizdomās turētā persona tika uzklautā videokonferences režīmā no slimnīcas, bet nevienā procesuālā dokumentā netika atspoguļots, ka uzklautāšanas laikā videokonferences režīmā līdzās personai atradās divi tiesībsargājošo institūciju izmeklētāji. Vienlaikus advokāti vērsuši uzmanību apstāklim, ka skatot lietu slēgtā tiesas sēdē, nevajadzētu izraidīt no sēdes otrā procesuālās darbības vietā esošo pilnvaroto personu (norādot arī uz piemēriem praksē), bet gan brīdināt viņu par atbildību par informācijas izpaušanu, jo citādi zūd jēga Kriminālprocesa likuma 140.panta piektās daļas prasībām (*To personu identitāti, kuras piedalās procesuālajā darbībā, bet neatrodas ar procesa virzītāju vienā telpā, pārbauda un apliecina pilnvarota persona*) un Kriminālprocesa likuma septītās daļas prasībām (*Pilnvarota persona sastāda apliecinājumu, norādot procesuālās darbības norises vietu, datumu un laiku, savu amatu, vārdu un uzvārdu, katras šajā procesuālās darbības norises vietā klātesošās personas vārdu, uzvārdu, personas kodu un adresi, kā arī izteikto brīdinājumu, ja likums paredz atbildību par savu pienākumu nepildīšanu. Brīdinātās personas par to parakstās. Apliecinājumā norāda arī pārtraukumus procesuālās darbības gaitā un procesuālās darbības beigu laiku. Apliecinājumu paraksta visas šajā procesuālās*

¹³ Latvijas Zvērinātu advokātu padomes 20.02.2015. vēstule Nr.1-31-548 tiesībsargam.

¹⁴ Turpat.

darbības norises vietā klātesošās personas, un tas tiek nosūtīts procesa virzītājam pievienošanai procesuālās darbības protokolam.).

Apkopojot augstākminēto, Zvērinātu advokātu kolēģija ir sniegusi konkrētus ieteikumus tiesiskā regulējuma uzlabošanai:

- 1) organizējot tiesas sēdi videokonferences režīmā, normatīvajā regulējumā (Kriminālprocesa likumā) būtu jānosaka advokāta tiesības konfidenciali sazināties ar aizstāvamo pirms tiesas sēdes un tiesas sēdes laikā, ja rodas tāda nepieciešamība;
- 2) būtu nepieciešams pārskatīt Ministru Kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr.1493 „Noteikumi par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības apjomu, samaksas apmēru, atlīdzināmajiem izdevumiem un to izmaksas kārtību” noteiktās juridiskās palīdzības apjomu, paredzot konsultācijas arī kriminālprocesā, kā arī būtu pārskatāms aizstāvja vai pārstāvja samaksas apjoms, kas šobrīd ir atzīstams par simbolisku.

4. Videokonferenču izmantošana ieslodzījuma vietās

Kā jau iepriekš tika norādīts, Tiesībsarga birojs, uzsākot pētīt jautājumu par videokonferenču izmantošanas praksi, sākotnēji uzmanību pievērsa tieši ieslodzīto personu tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanai videokonferences laikā. Ievērojot minēto, 2014.gadā tika apmeklētas 4 ieslodzījuma vietas (Jelgavas cietums, Rīgas Centrālcietums, Brasas cietums, Ilģuciema cietums), lai, pirmkārt, apskatītu ierīkotās videokonferences telpas, otrkārt, pārliecinātos par ierīkoto videokonferenču telpu izmantošanu praksē un, treškārt, izzinātu ieslodzījumu vietās pastāvošo kārtību, organizējot un nodrošinot videokonferences ar tiesām. Kā arī ieslodzījuma vietu apmeklējumu laikos tika pievērsta uzmanība tādiem jautājumiem, piemēram: ieslodzīto personu iespējām komunicēt ar aizstāvi, ja lieta nozīmēta izskatīšanai videokonferences režīmā; ieslodzīto personu tiesībām lūgt vai tieši pretēji atteikties no lietas izskatīšanas, izmantojot videokonferenci u.tml.

Apmeklējuma laikos notika sarunas ar ieslodzījuma vietu amatpersonām/darbiniekiem un ieslodzītajām personām, kuras tiesas sēdēs ir piedalījušās attālināti, izmantojot videokonferences iespējas.

Jau sākotnēji tika konstatēts, ka **ieslodzījuma vietās pastāv dažāda prakse attiecībā uz videokonferenču saistīto jautājumu risināšanu.**

Ieslodzīto personu tiesības iepazīties ar tiesas sēdes ierakstiem

Apmeklējot ieslodzījuma vietas, tika konstatēta nevienveidīga prakse attiecībā uz ieslodzīto personu iespējām saņemt un glabāt tiesas sēdes ierakstus, kas fiksēti, izmantojot tehniskos līdzekļus. Līdz ar to veidojas situācija, kad vienā cietumā ieslodzītajām personām tiek nodrošināta iespēja iepazīties ar lietas materiāliem, savukārt citā – šāda iespēja tiek liegta.

Iepazīstoties ar normatīvo regulējumu, kas attiecas uz tiesas sēdes gaitas fiksēšanu, izmantojot tehniskos līdzekļus, un ieslodzīto personu tiesībām saņemt sūtījumā un glabāt tiesas sēdes ierakstus tika secināts, ka **procesuālajās normās ir noteikts, ka tiesas sēdes gaitu pilnā apjomā var fiksēt, izmantojot skaņu ierakstu vai citus tehniskos līdzekļus, kuru izmantošanas rezultātā iegūto materiālu pievieno lietas materiāliem. Tāpat no procesuālajām normām izriet lietā iesaistīto pušu tiesības iepazīties ar lietas materiāliem (t.sk., ar ierakstiem, ja tiesas sēdes gaita tiek fiksēta, izmantojot tehniskos līdzekļus). Bet normatīvajā regulējumā nav paredzēts, ka ieslodzītā persona kā procesa**

dalībnieks, atrodoties ieslodzījuma vietā, sūtījumā var saņemt un glabāt tiesas sēdes ierakstus. Par konstatētā normatīvā regulējuma nepilnībām un nevienveidīgo praksi attiecībā uz ieslodzīto personu iespējām saņemt un glabāt tiesas sēdes ierakstus tika informēta Tieslietu ministrija un Ieslodzījuma vietu pārvalde. Vienlaikus tika vērsta uzmanība uz to, ka ir nepieciešams pēc iespējas īsākā laikā rast risinājumu šim jautājumam, lai nodrošinātu vienveidīgu tiesību normu piemērošanu visās ieslodzījumu vietās, kā arī veicinātu vienu no būtiskākajiem tiesību uz taisnīgu tiesu elementiem – procesuālās līdztiesības principa ievērošanu.

Videokonferenču organizēšana un nodrošināšana

Ieslodzījumu vietu apmeklējuma laikos tika konstatēts, ka **ieslodzījuma vietās nav vienota iekšējā kārtība attiecībā uz videokonferences organizēšanu un citu ar to saistīto jautājumu nodrošināšanu.** Ņemot vērā to, ka iekšēji nav sakārtots konkrētais jautājums, līdz ar to šobrīd tiesas sēžu organizēšanu un arī nodrošināšanu ar videokonferences starpniecību ieslodzījumu vietu amatpersonas/darbinieki uztver kā papildu pienākumu, kas no jau esošajiem nepietiekamiem resursiem uzliek papildus pienākumus bez attiecīga regulējuma un bez papildus cilvēka resursu nodrošināšanas. Ņemot vērā to, ka videokonferences laiks ir neprognozējams, videokonferenču nodrošināšana apgrūtina cietuma amatpersonām/darbiniekiem pilnvērtīgi pildīt savus tiešos darba pienākumus. Piemēram, Ilģuciema cietuma priekšiece ir jau vērsusies Ieslodzījuma vietu pārvaldē ar lūgumu nodrošināt ieslodzījuma vietu ar jaunu štata vietu.

Tikai vienā no trim apmeklētajām ieslodzījuma vietām (Ilģuciema cietumā) Tiesībsarga biroja darbiniekiem tika norādīts uz ieslodzījuma vietas priekšieces rīkojumu, kurā ir noteikta kārtība, kā norit darbs ieslodzījuma vietā, organizējot ieslodzīto personu attālinātu piedalīšanos tiesas sēdē. Savukārt Ieslodzījuma vietu pārvalde informēja, ka ieslodzījuma vietas, organizējot un nodrošinot videokonferences, ņem vērā Tieslietu ministrijas 2013.gada 12.jūnija iekšējos noteikumus Nr.1-2/14 „Videokonferences iekārtas rezervēšanas un lietošanas kārtība tiesvedības procesā”.

Videokonferenču telpas

Apskatot ieslodzījumu vietās iekārtotās videokonferenču telpas, tika konstatēts, ka **visās ieslodzījuma vietās ir iespējama elektroniskā dokumenta aprīte tiesas sēdes laikā, taču ne tieši no videokonferences telpas, kas pēc būtības paildzina tiesas sēdes norises laiku, kā arī atsevišķos gadījumos var ierobežot procesā iesaistītās personas tiesības (piem., dokumentu iesniegšanu tiesai tiesas sēdes laikā).** Atsevišķās ieslodzījuma vietās (piem., Brasas cietumā) tika konstatēts, ka videokonferences telpā nav pieejama visa aparatūra, kurai tur būtu jāatrodas (piem., dokumentu nolasīšanas iekārta, CD atskaņotājs), un atbildīgā amatpersona/darbinieks, kas pilnvarots procesuālās darbības nodrošināšanai, izmantojot videokonferenci, nemaz nezina par tiem.

Kā arī, **pieaugot videokonferenču pieprasījumam, vienlaikus ir aktualizējams jautājums par ieslodzījuma vietās iekārtoto telpu atbilstību, jo sākotnēji ieslodzījumu vietu administrācijām bija noteikts, ka jāatrod telpa, kuru varētu izmantot kā videokonferenču telpu.** Citi nosacījumi - loģistika, drošības apsvērumi un citi svarīgi aspekti tobrīd telpas vietas izvēlē netika izvirzīti. Tādēļ, iespējams, dažās ieslodzījuma vietās videokonferenču telpas nav izvēlētas tik veiksmīgi, kā būtu nepieciešams. Turklāt ieslodzījuma vietu administrācijas nebija domājušas, ka šīs telpas tiks tik bieži izmantotas. Piemēram, Ilģuciema cietumā un Brasas cietumā telpa ir maza, kas var radīt grūtības, ja vienā tiesvedībā būtu jāuzklausā vienlaicīgi vairāki lietas dalībnieki. Turklāt Brasas cietumā

videokonferenču telpa atrodas 3.stāvā – personām ar kustību traucējumiem grūti pieejamā vietā un personām ratiņkrēsls nepieejamā vietā, jo, lai tiktu uz 3.stāvu, personai ir jākāpj pa stāvām kāpnēm. Stāvot otrpus telpas durvīm, garāmejošās personas var netraucēti dzirdēt, kas tiek runāts telpā. Turklāt telpai otrpus sienas atrodas šūšanas ražotne, un, kad tiek iedarbinātas iekārtas, telpā būtiski pasliktinās dzirdamība.

Citi būtiskākie secinājumi:

- 1) Lielākajai daļai no ieslodzītajām personām nav informācijas par to, kādas ir viņu tiesības, piedaloties tiesas sēdē videokonferences režīmā. Praksē, tieši ieslodzījumu vietu amatpersonas/darbinieki ir tie, kuri ieslodzītajām personām sniedz informāciju par to, kas ir personas attālināta uzklauššana, izmantojot videokonferenci, jo lietas dalībnieks no tiesas saņem tikai informatīvu vēstuli par to, ka viņa lieta tiks izskatīta videokonferences režīmā. Tādēļ būtu nepieciešama ieslodzījumu vietu amatpersonu/darbinieku apmācība.
- 2) Ieslodzītās personas, kuru aizstāvību procesā nodrošina valsts nozīmēts aizstāvis, pārsvarā līdz tiesas sēdei nesatiekas ar savu aizstāvi. Valsts nozīmētais aizstāvis piedalās tikai tiesas sēdē. Atsevišķos gadījumos tiesa ir nodrošinājusi personai iespēju runāt ar advokātu videokonferences režīmā 5-10 minūtes pirms tiesas sēdes. Šobrīd, izskatot lietu videokonferences režīmā, nevar uzskatīt, ka ieslodzītajai personai tiktu nodrošināta konfidenciāla iespēja sazināties ar savu aizstāvi pirms tiesas sēdi, jo šīs sarunas laikā klāt ir tiesas pārstāvis un pilnvarotā ieslodzījuma vietas amatpersona/darbinieks. Tāpat arī rodas šaubas par to, cik efektīva ir valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība, ja ieslodzītā persona nav iepriekš satikusies ar savu aizstāvi, un viņai tiesas sēdes laikā nav iespēja konfidenciāli konsultēties ar savu aizstāvi.
- 3) Ja videokonferences laikā tiek pieņemts lēmums - personu atbrīvot tiesas zālē – ieslodzīto personu nevar atbrīvot uzreiz, jo ieslodzījuma vietas administrācijai ir jāsaņem oficiāls lēmums (kaut vai elektroniskā vēstulē, kas parakstīts ar drošu elektronisko parakstu), uz kā pamata personu var atbrīvot no ieslodzījuma vietas. Diemžēl šos lēmumus ieslodzījuma vietu administrācijas ne vienmēr no tiesas saņem savlaicīgi, kas pēc būtības ierobežo personas tiesības uz brīvību.

5. Tiesu aptauja

2015.gada februārī Tiesībsarga birojs veica Latvijas tiesu aptauju, ar mērķi izvērtēt iespējamus trūkumus tiesas sēžu organizēšanā videokonferenču režīmā un to ietekmi uz indivīdam Satversmes 92.pantā garantētajām tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Aptaujas rezultāti neliecina, ka šobrīd valstī ir nepietiekams skaits tiesas sēžu zāļu, kas ir aprīkotas ar videokonferences iekārtu. Visvairāk tiesās par tiesas sēžu organizēšanu videokonferenču režīmā ir atbildīgi tiesnešu palīgi (tiesas priekšsēdētāja palīgs, katra atsevišķa tiesas sastāva tiesneša palīgs) un sekretāri. Lai arī vienota prakse tiesās nav vērojama, tomēr problēma šajā aspektā nav identificēta – katra tiesa organizē darbu sev ērtākajā veidā.

Videokonferenču sistēmas ieviešana pēc aptaujāto tiesu domām ir devusi gan pozitīvas izmaiņas, gan praktiskās izmantošanas rezultātā, iezīmējusi trūkumus.

Pozitīvās izmaiņas, uz ko norādīja tiesas, ir:

- 1) tiek ekonomēti laika un finanšu resursi. Ieslodzītie vairs netiek etapēti/konvojēti uz sēdēm, kas ir ļoti dārgs process un saistīts ar konvojēšanas dokumentācijas gatavošanu, konvojēšanas grafiku saskaņošanu;

- 2) tiesas sēdes var nozīmēt ātrāk, tiek novērsta nepamatota iztiesāšanas atlikšana;
- 3) ja konvojamai personai ir veselības problēmas, tad, neaicinot/nevedot apcietināto/notiesāto uz tiesas sēdi, netiek apdraudēta citu personu veselība;
- 4) lietas izskatīšana, izmantojot videokonferences režīmu, veicina kārtības nodrošināšanu tiesas zālē.

Trūkumus, kas iezīmējās aptaujā sniegtajās atbildēs, varētu grupēt divās daļās – tiesiskā regulējuma pilnveidošanas nepieciešamība un organizatoriskie jautājumi.

No tiesiskā regulējuma pilnveidošanas aspekta vairāk kā puse aptaujāto tiesu norādīja, ka normatīvajā regulējumā būtu nepieciešams iekļaut videokonferences definīciju. Teju tikpat respondenti iestājās par to, lai procesuālajos likumos būtu noteikti gadījumi, kad pieļaujama videokonferences rīkošana tiesas sēdē, un ka būtu jānostiprina procesuālajos likumos, kad un kā tiesa noskaidro lietas dalībnieku viedokli dalībai tiesas sēdēs videokonferences režīmā (vēlams, lai normai būtu rekomendējošs raksturs).

Sarunās ar tiesnešiem tika saņemta informācija, ka vērojamas ne tikai tehniskas problēmas sakaros ar atsevišķām valstīm, kur ir vecākas iekārtas, bet arī atsevišķos gadījumos Tieslietu ministrijai būtu jāaktualizē jautājums par videokonferenču nodrošināšanas iespēju administratīvajos procesos, jo nav noslēgti līgumi par starptautisko sadarbību, un tas apgrūtina videokonferenču rīkošanu pārrobežu strīdos.

Pie regulējuma pilnveides aspekta būtu minams arī tāds jautājums kā personas identitātes pārbaude. Procesuālie likumi nosaka, ka to veic tiesa. Ja to nedara tiesnesis, bet tiesas darbinieks – tiesneša palīgs vai sekretārs – ir nepieciešams veikt grozījumus procesuālajos likumos, lai leģitimētu viņu tiesības uz identitātes pārbaudi.

Noteikt apspriežami būtu grozījumi normatīvajā regulējumā attiecībā uz aizstāvības nodrošināšanu. No tiesu sniegtajām atbildēm izriet, ka vairākuma tiesu pozīcija ir vienota - aizstāvim ir jāatrodas blakus aizstāvamajai personai tiesas sēžu laikā, kas norit videokonferences režīmā, bet varētu būt atruna, ka šāda atrašanās līdzās nav obligāta, ja aizstāvamais to nevēlas vai aizstāvamā veselības stāvoklis apdraud apkārtējos.

No organizatoriskā viedokļa kā pilnveidojami tika norādīti sekojoši aspekti:

- 1) būtu jāapsver TIS pilnveidošana, lai tiesnešiem būtu iespēja operatīvi iegūt TIS datus par tiesas sēžu zāļu, kas aprīkotas ar videokonferenču iekārtu, pieejamību un plānot nākamo tiesas sēžu nozīmēšanu;
- 2) aptaujāto tiesu domas dalījās jautājumā, vai saskata nepieciešamību vienotu veidlapu izstrādē. Teju puse respondenti uzskatīja, ka vienotas veidlapas ir nepieciešamas, bet otra puse respondentu šādā izstrādē nepieciešamību nesaskatīja;
- 3) būtu vēlams atkārtota tiesu informēšana par videokonferenču tehniskajām iespējām, kā arī būtu vēlams tiesnešiem (vajadzību robežās) pārrunāt problemātiku saistītu ar videokonferenču rīkošanu;
- 4) organizatoriski nebūtu pieļaujams, lai sēdes tulkošana notiktu sinhroni. Tiesnesis un lietas dalībnieki var koriģēt tiesas procesā tulkošanas gaitu, un tiesnešiem būtu jāvērs uzmanība uz to.

Attiecībā uz videokonferenču rīkošanu ar ieslodzījumu vietām vairums aptaujātās tiesas norādīja, ka problēmas nepastāv, tomēr atsevišķas tiesas vērsa uzmanību uz šādiem aspektiem:

- 1) tehniska rakstura problēmas - sakaru kvalitāte, fona trokšņi;
- 2) apcietinātā tiesības tikties ar aizstāvi līdz tiesas sēdei un nepieciešamības neizvērtēšana atrasties pie aizstāvamā ieslodzījuma vietā. Tika norādīts, ka videokonferencēs ar ieslodzījuma vietām ir problemātiska iespēja konfidenciali apspriesties ar aizstāvi, noslēgt izlīgumus vai vienošanos, t.sk., ar cietušajiem par kompensāciju atlīdzību vienatnē;

3) lietas dalībniekam, neatrodies tiesas zālē, nav iespējams atbrīvot personu nekavējoties, jo cietums pieprasa nolēmuma oriģinālu, kura sagatavošanai un nogādāšanai ir nepieciešams papildus laiks. Ja persona tiktu konvojēta uz tiesas sēdi, tā tiktu atbrīvota tiesas zālē nekavējoties;

4) daži respondenti minēja, ka tiesas sēdes videokonferences režīmā būtu jāizmanto tikai īpašos izņēmuma gadījumos, piemēram, ar apsūdzētajiem ratiņkrēslā, ar nepilngadīgajiem Cēsu audzināšanas iestādē, ar sievietēm-grūtniecēm vai pēcdzemdību periodā (lūgumiem cietumā), un pamatā tiesas sēdēs ieslodzītajiem būtu jāpiedalās klātienē, jo nepieciešams tiešais vizuālais kontakts;

5) aptaujātās tiesas uzskatīja, ka tiesām būtu jāņem vērā cietuma (slimnīcas) režīmu, nozīmējot un vadot tiesas sēdi videokonferences režīmā, lai gan atsevišķi tiesneši, ar kuriem Tiesībsarga biroja juristi veica pārrunas klātienē, norādīja, ka nekādas atkāpes nav nepieciešamas - ieslodzījuma vietām būtu jāorganizē apcietināto tiesību ievērošana pēc tiesas sēdes novadīšanas (ēdināšana u.tml.).

Atsevišķi respondenti papildus vēlējās norādīt uz šādām problēmām:

- pēc iespējas būtu jāvienkāršo videokonferences iespējas ar ārvalstīm, jo ir bijuši gadījumi, ka lieta būtu izskatīta ātrāk, bet liecinieki atrodas ārzemēs un minimālais laiks videokonferences saskaņošanai, pēc Tieslietu ministrijas sniegtās informācijas, ir 6 mēneši;

- visās ieslodzījuma vietās nav nodrošināta ieslodzītās personas iespēja iepazīties ar audio protokoliem;

- problemātiska varētu būt dokumentu iesniegšana un uzrādīšana tiesas sēdē, kā arī iepazīšanās ar tiesas sēdes gaitā iesniegtiem dokumentiem. Ņemot vērā pieticīgo praksi, konkrētākus slēdzienus tiesas nevarēja norādīt. Tāpat problemātiska varētu būt procesa vadīšana, ja personas vēlētos noslēgt izlīgumu;

- ja apsūdzētajam piedalās valsts nodrošinātais aizstāvis, un aizstāvis vēlas iepriekšējā dienā pirms tiesas sēdes satikties ar aizstāvamo ieslodzījuma vietā (ja tiesas sēdē tiks nodrošināta videokonference), aizstāvim par ierašanos ieslodzījuma vietā netiek maksāts, tādējādi apsūdzētais šādā gadījumā pirms tiesas procesa nevar satikties ar aizstāvi;

- zāles aprīkojums ar videokonferences iekārtu, kurā ir viena kamera, nenodrošina pareizu procesā saistīto personu (prokurora, advokāta) atrašanās vietu tiesas zālē tiesas sēdes laikā. Prokuroram un advokātam kameras dēļ jāsež blakus;

- ne visi cilvēki, kuri piedalās, tiesas sēdē saprot, kas ir videokonference, kas secīgi rada nedrošības sajūtu un spriedzi. Tiek ierobežots tiešuma princips, jo zūd psiholoģiskais kontakts.

6. Tiesībsarga birojā saņemto individuālo iesniegumu saturs

2015.gadā (līdz 26.martam) Tiesībsarga birojā ir saņemti 5 iesniegumi no personām par tiesu sēžu rīkošanu, izmantojot videokonferences iekārtas.

- *Personas lūgums piedalīties tiesas sēdē, izmantojot videokonferenci*

Tiesībsarga birojā saņemts iesniegums, kurā persona norādīja uz to, ka pamatojoties uz Civilprocesa likuma 32.¹pantu Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa tās izskatīšanā esošo prasības tiesvedības lietu nodeva izskatīšanai Balvu rajona tiesai. Ņemot vērā to, ka tiesas sēdi Balvu rajona tiesa nozīmēja dienas pirmajā pusē, un ar sabiedrisko transportu persona uz tiesas sēdi nevarēja ierasties savlaicīgi, tiesai tika lūgts ļaut piedalīties tiesas sēdē, izmantojot videokonferenci. Tiesa personas lūgumu noraidīja, norādot uz to, ka nav saskatāmi objektīvi iemesli, kas pamatotu videokonferences nepieciešamību. Persona

iesniegumā norādīja uz to, ka ar šādu tiesas atteikumu viņam ir ierobežotas tiesības uz tiesību aizsardzību tiesā. Ievērojot to, ka iesniedzējs konkrēto iesniegumu bija adresējis arī Tieslietu ministrijai, tiesībsargs pieprasīja no Tieslietu ministrijas informāciju par pārbaudes rezultātiem. Tieslietu ministrija, veicot pārbaudi, tiesas rīcībā pārkāpumus nekonstatēja un savā atbildē iesniedzējam norādīja uz to, ka viņš pie tiesas ar lūgumu organizēt videokonferenci bija vērsies novēloti, kas iespējami varēja apgrūtināt tās organizēšanu. Tiesībsarga ieskatā sūdzības izskatīšanas laikā tika ignorēts un nebija ņemts vērā tiesas lēmumā iesniedzējam skaidri norādītais, ka viņš savu lūgumu tiesai nav motivējis. Jānorāda, ka šī lieta bija no Rīgas tiesas pārsūtīta uz reģiona tiesu, kas jau ir pietiekams pamats izskatīt jautājumu par videokonferences organizēšanu.

Tiesībsarga birojā ir saņemts iesniegums no zvērinātas advokātes, kurā norādīts uz to, ka videokonference kā saziņas veids, kas tiek fiksēts, pēc savas būtības nevar būt konfidenciāls. Advokāte lūdz rosināt papildinājumus Kriminālprocesa likumā, kas nostiprina personas tiesības, sniedzot liecības ar videokonferences palīdzību, tiesības uz juridiskās palīdzības sniedzēja klātbūtni, jo juridiskās palīdzības saņemšanas iespējamība konfidenciālos apstākļos ietilpst personas tiesībās uz juridisko palīdzību. Tāpat advokāte lūdz rosināt papildinājumus Kriminālprocesa likumā, kas nostiprina personas tiesības gadījumos, kad persona sniedz liecību ar videokonferences starpniecību, tās juridiskās palīdzības sniedzējam nodrošināma piedalīšanās procesā klātienē (ārpus ieslodzītā liecību sniegšanas, kad tas atrodas ieslodzījuma vietā), lai juridiskās palīdzības sniedzējam kā pārstāvim un aizstāvim nodrošinātu ar pārējiem procesa dalībniekiem vienlīdzīgu iespēju uzstāties tiesā.

Tāpat vairākas sūdzības birojā ir saņemtas no personas, kas izcieš sodu ieslodzījuma vietā, un brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā ir piedalījies vairāk nekā 15 tiesas sēdēs, izmantojot videokonferenci. Iesniegumā persona norāda uz to, ka 10 no 15 tiesas sēdēm, izmantojot videokonferenci, bija tehniskas problēmas, vienā no tiesas sēdēm viņam tika ierobežotas tiesības uz pilnvērtīgu aizstāvību un konfidencialitāti aizstāvības realizēšanā.

Tiesībsarga biroja ieskatā arī šo individuālo sūdzību saturs norāda uz tiem pašiem problēmaspektiem, ko Tiesībsarga birojs atklāja, apkopojot informāciju par videokonferenču izmantošanu, tiekoties ar tiesību normu piemērotājiem.

7. Secinājumi un ieteikumi

Apkopojot augstākminēto informāciju, tika izdarīti šādi secinājumi:

1. Atbildīgā ministrija videokonferenču ieviešanā nav veikusi sistēmiskus un visaptverošus pasākumus, lai veicinātu videokonferenču izmantošanu tiesās un ieslodzījumu vietās.
2. Ieslodzījuma vietās nav vienota iekšējā kārtība attiecībā uz videokonferences organizēšanu. Ieslodzījuma vietās no jau esošajiem nepietiekamiem resursiem nākuši klāt papildus pienākumi bez papildus resursu nodrošināšanas.
3. Normatīvajā regulējumā ir konstatējamā nepilnības, par kurām būtu jādiskutē tiesību normu piemērotāju vidū.

Priekšlikumus normatīvā regulējuma pilnveidošanai:

- procesuālajos likumos izstrādāt videokonferences vienotu definīciju;

- izstrādāt kritērijus, kādos gadījumos videokonferences izmantošana ir vai nav pieļaujama tiesvedības procesā.

Priekšlikumi attiecībā uz ieslodzījuma vietām:

- Ieslodzījumu vietu pārvaldei veicināt vienotu praksi attiecībā uz videokonferenču saistīto jautājumu risināšanu;
- nodrošināt ieslodzīto personu tiesības iepazīties ar tiesas sēdes ierakstiem visās ieslodzījumu vietās;
- risināt personālpolitikas jautājumu, lai videokonferenču nodrošināšanai tiktu piesaistīti papildus apmācīti darbinieki;
- Ieslodzījumu vietu pārvaldei pārbaudīt, vai visās ieslodzījuma vietās ir pieejams un tiek izmantots projekta ietvaros uzstādītais tehniskais aprīkojums, kā arī izvērtēt videokonferencai atvēlētās telpas atbilstību tās izmantošanas mērķim (telpas pieejamība personām ar kustību traucējumiem, drošības apsvērumi u.c.).